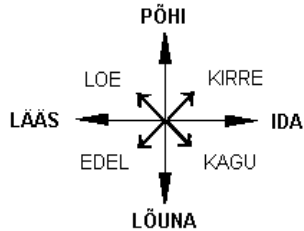

:ILMAKAARED

Et maastikul liikudes soovitud kohta jõuda, tuleb meil küllalt sageli suunda määrata.

Tuletame esmalt meelde, kuidas ilmakaared üksteise suhtes asetsevad

Praktikas kasutatakse tihti peale eestikeelsete ilmakaarte nimetuste asemel rahvusvahelisi lühendeid. Alltoodud tabelist leiad eestikeelsete ilmakaarte inglise- ja saksakeelsed vasted:

Eesti keeles	Inglise keeles		Saksa keeles	
	nimetus	lühend	nimetus	lühend
Põhi	North	N	Norden	N
Kirre	Northeast	NE	Nordosten	NO
Ida	East	E	Osten	O
Kagu	Southeast	SE	Südosten	SO
Lõuna	South	S	Süden	S
Edel	Southwest	SW	Südwesten	SW
Lääs	West	W	Westen	W
Loe	Northwest	NW	Nordwesten	NW

Täisring moodustub 360°-st. Suunakraade loetakse põhjast alates allapäeva, s.t. päikese liikumise suunas. Põhiilmakaarte suunad kraadides on: põhi 0°, ida 90°, lõuna 180°, lääts 270°.

Looduses saab ilmakaari määrata mitmel viisil. Kindlasti mäletavad paljud põhikooliaegse geograafiaõpiku seletust, et sipelgapesa asub alati puu lõunaküljes, puude võrad sirutuvad lõunasuunas, puutüved sammalduvad põhjaküljest jms, kuid need ei ole siiski ilmakaarte määramisel piisava täpsusega. Sipelgad teevad oma pesa ja puuvõred sirutuvad ikka sinnapoole, kus on rohkem valgust. Nii võib põhjapoolses metsaservas olla sipelgapesa hoopis puu põhjapoolses küljes. Hoopis paremad abimehed on päike ja kompass.

Päikese abil suuna määramiseks peame teadma, et Eestis paistab päike suveajal ca kell 7.15 idast, 13.15 lõunast ja 19.15 läänest. Talveajal vastavalt tund aega varem. Ühe tunniga liigub päike taevavõlvil edasi 15°. Vaadates enne metsaminekut, millisesse ilmakaarde päike jääb, võib teda üldsuum kontrollimiseks edukalt kasutada. Päike peab muidugi paistma. Pilves ilmaga võib jänni jääda.

Kompassi kasutamisel peaksime esmalt tutvuma kompassi ehitusega.

KOMPASSIST PIKEMALT

Kompassi ehitus põhineb magnetiseeritud metallnoolekese kangekaelsel pöördumisel põhja.

Et kompass on kaardi kõrval orienteeruja teine kõige tähtsam abimees, siis peatume kompassil pikemalt.

Tänapäevastel orienteerumiskompassidel (SILVA, Suunto, Moscompass) on magnetnõela põhjasuunda näitav ots **punane**. Osadel mudelitel on põhja näitavale nooleosale lisatud ka fosfortäpp.

Esimeseks sammuks kompassi täustamisel spordivahendina oli pööratava hermeetilise nõelakarbi täitmine vedelikuga. Vedelik seiskab nõela võnkumise juba mõne sekundi jooksul. Hiljem lisandus plaat, mille servadele sai kanda mõõtkava- ja sentimeetrijaotuse. Plaadile on võimalik monteerida ka luupi ja sammulugemise kettakest. Sellisena pidas spordikompass vastu ligi nelikümmend aastat.

Plaatkompass

Seoses kaartide täiustumisega hakati kaardilugemisel järje hoidmiseks laialdaselt kasutama pöidla abi. See innustas nutikaid päid uutele otsingutele ja nii tekkis nn. pöidlakompass

Vasaku käe pöidlakompass

MILLIST KOMPASSI EELISTADA?

See on suuresti maitseasi. Algajale on võib-olla esialgu sobivam **plaatkompass**. Tiporienteerujate hulgas leiab üha suuremat poolehoidu **pöidlakompass**. Maailmameistriks on võimalik tulla mõlemaga.

Pöidlakompassi puhul on jälle kaks valikut. Kas vasaku või parema käe pöidlakompass? Paremakäelised hoiavad üldjuhul kaarti vasakus käes. Ja kuna pöidlakompassi puhul on nii kaart kui kompass ühes käes, siis peaks eelistama vasaku käe kompassi.

Meil turustatavatest kompassidest on hetkel parim hinna ja kvaliteedi suhe Moskva firma "Moscompass" toodetel. Erimudelite ja nende hindadega saad tutvuda spordiklubi SRD kodulehel www.srd.ee/srdskl/, klikka "Moscompassi" logole.

KOMPASSI HOIDMISEST JA HOIDEST

Hoidmisest. Plaatkompassil on kapronist hoidenõör. Nööri keskele tehakse sõlm ja nõõri otsa jäävast aasast pistetakse käelaba läbi. Kompasside sagedane kaotamine rajal kõneleb sellest, et paljud algajad ei oska kompassi käe külge kinnitada.

Kukkudes laseb võistleja kompassi käest lahti - nii on kompassi terveksjäämine tõenäolisem.

Plaatkompassi hoitakse tavaliselt paremas, kaarti vasakus käes. Aga ka see on maitseasi. Ise tee nii, nagu tundub olema mugavam.

Hooaegade vahel seisab kompass riulil, plaat üleval (et kuluvad osad - teravik ja nõel - ei oleks tööasendis).

Reisimisel on soovitatav kompassi vigastuste vältimiseks hoida mingist tugevama materjalist karbis.

Plaatkompassi hoidest. Kompassi peab käes hoidma **õigesti**: hoidenõör on ümber käe, kompassi kand (nõelakarbi-poolne osa) randme poole. Suuna vaatamise ajal peab plaat enam-vähem loodis ehk horisontaalasendis olema. Selliselt, et nõel nõelakarbis vabalt liikuda saaks. Kui kompassi kallutada selliselt, et nõel puutub vastu nõelakarbi ülemist või alumist kaant, oleme lootusetult jännis. Õiget suunda kompass meile enam ei näita.

Ometi on võimalik kompassiga suunda hoida ka joostes. Sel juhul hoitakse kompassi kergelt kõverdatud käes ees-all nii lõdvalt nagu oleks peopesal kompassi asemel täidetud veeklaas.

KOMPASSI KASUTAMISEST ORIENTEERUMISEL

Orienteerumisel on kompass vajalik eelkõige kolmeks otstarbeks:

1. Kaardi orienteerimiseks ilmakaarte suhtes
2. Täpseks asimuutliikumiseks
3. Üldsuumas liikumiseks

KAARDI ORIENTEERIMINE KOMPASSI ABIL

Meeldetuletuseks:

- Orienteerumiskaardi ülemine serv on alati põhjasuunas. Vanematel kaartidel on põhja-lõunasuuna joontel ka nooled, osutamaks, kuspool on põhjaserv. Praegustele kaartidele enam nooli ei joonistata. Küll on kõik kirjad (ka KP-de numbrid) põhjasuunalised.
- **Püüa vältida eksimusi kaardi põhjaserva määramisel. Eriti siis, kui kaart on kokkumurtud nii, et trükikirja kusagilt ei paista.**
- Päike on väga hea kompass juhul, kui ta paistab. Enne jooksu tasub kompassi abil järgi vaadata, kus päike parasjagu asub ja milline kaardi serv või nurk tuleb päikese poole keerata.

Üks võimalus kaarti "õigeks" seada on teha seda ümbritseva maastiku järgi. Siiski on mõistlik kompassiga suund üle kontrollida. Esialgu piisab sellest, kui vaadata kompassi nõela järgi põhjasuunda ja kontrollida, kas kaart ikka õieti ette sai.

TÄPNE ASIMUUTLIIKUMINE

Selleks tuleb esmalt täpne liikumissuund ehk asimuut kompassile panna ja seejärel kompassi järgi liikumist alustada. Teoreetiliselt peaksime sel juhul kindlalt sihtkohta jõudma. Praktikas on täpse asimuudi järgi liikumine üks raskemaid orienteerumismõtteid. Kõikvõimalikud maastikutakistused ja ka kompassi enda täpsus teevad täpse asimuutliikumise pea võimatuks.

ÜLDSUUNAS LIIKUMINE

See on üks levinumaid kompassi kasutamise vorme. Kompassi järgi püüame liikuda püstitatud eesmärgi poole, kuid ei püüa kramplikult järgida sirgjoont. Maastikul ettetulevatest liikumistakistustest (järv, soo, tihnik) möödume vajadusel vasakult või paremalt, kuid hoiame samas kinni üldisest liikumissuunast.

Suurte suunavigade vältimiseks on kaval panna kompassile peale liikumissuuna asimuut ja hoida seda enam-vähem ehk üldiselt. Veel parem on üldsuumas enne KP-d püüda jõuda esmalt mingi suurema objekti (raiesmik, teede või shtide rist jne.) ja seejärel alustada täppisliikumist või täppiskaardilugemist.

Kogenud orienteerujad teevad üldsuumas määramise omale veel lihtsamaks. Nad teevad seda kella numbrilaua järgi.

SUUNA (ASIMUUDI) VÕTMINE KOMPASSIGA

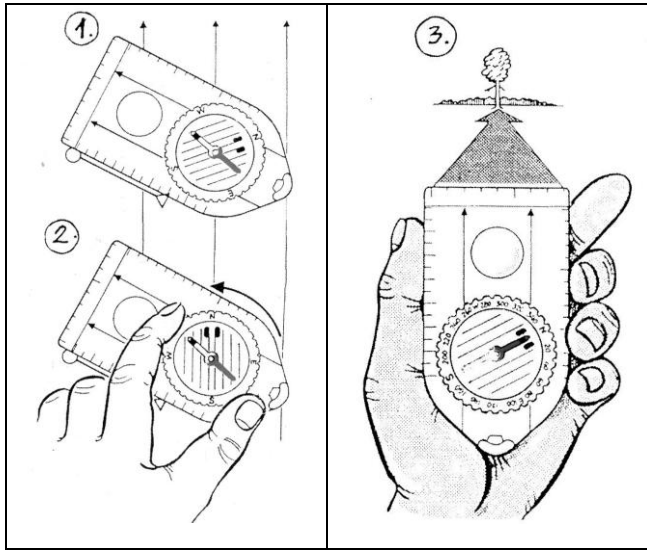
Seda saab teha kolme võttega:

1. Asetame kompassi kaardile selliselt, et kompassiplaadi pikem serv ühendab lähtepunkti selle punktiga, kuhu tahame minna (antud juhul stardist esimesse KP-sse).

NB! Jälgime hoolega, et kompassiplaadile trükitud suunajooned suunduksid ikka sinnapoole, kuhu meiega tahame suunduda

2. Hoiame kompassi vastu kaarti ja pöörame kompassi nõelakarpi nii, et läbi karbiketta paistvad suunajooned ühtivad kaardil olevate põhja-lõunasuuna joontega. **Kontrollime, et kompassikarbi põhjasuunamärgid (üldjuhul kaks jämedat träpsu või suunanooli) ühtivad kaardi põhjasuunaga.** Kui teeme vastupidi, siis on lootusetu eksimine kindel. Teeme tüüpilise 180-kraadise vea. Ja nüüd ei ole küsimus enam kaotatud minutites, vaid tundides.

3. Võtame kompassi kaardilt. Keerame ennast koos kompassiga seni, kuni **kompassinõela punane põhjaots jääb nõelakarbi põhjsuuna-träpsude vahele.** Kompassiplaadi liikumissuuna nooled näitavadki sulle õiget liikumissuunda

Sellisel kompassile pandud täpsel suuna ehk asimuudi järgi on võimalik läbida ainult lühikesi lõike. Maastikul liikudes jäävad ikka jalgu igasugused kändud ja mättad. Ja siis kipub õigesti valitud suund veidi muutuma. Siin on ka lahendus olemas. Kui asimuut on kompassile peale keeratud, tasub liikumissuunas mõni objekt (nt. mõni suur puu) nägemisulatuses välja valida, milleni liikuda ja kus uuesti suunda kontrollida.

Harjuta asimuudi kompassile panemist ja kauguste mõõtmist!

Kasuta selleks olemasolevaid kaarte. Vali välja mõni kahe KP vaheline etapp ja määra suund. Arvuta ka liikumistee pikkus looduses!

ÜLDSUUNAS LIIKUMINE

Võta kompass pihku, nõelakapsel enda poole. Hoi kompassi peopesal vöö kõrgusel jaja suru käsi küünarnukist kergelt vast kluge. Vaata piki suunanooli ja leia maastikul mingi võimalikult kaugel orientiir (hoone, puu, kungas), mis asub suunajoone pikendusel (vt. joonist)

Pea see orientiir meeles ja korda võtet. Metsas liikudes ei näe tavaliselt kaugemale sadakonnast meetrist, kui sedagi. Kuid kogenud orienteeruja võib liikuda kilomeetreid ilma suunast oluliselt kõrvale kaldumata.

KELLA NUMBRILAUJA JÄRGI ÜLDSUUNA MÄÄRAMINE

Kella numbrilauda oleme õppinud juba varakult tundma. Sellel oskusel põhineb ka üldsuuna määramine kompassiga:

"Kellaaeg"	Liikumissuund	Kompassinõela ja liikumissuuna asend
Kell 12.	Põhja	Kompassi põhjanool ja liikumissuund ühtivad
Kell 6	Lõunasse	Kompassi põhjanool ja liikumissuund on vastassuunas
Kell 3	Itta	Kompassi põhjanool on kell 12 kohal, kompassilaua liikumissuuna jooned näitavad kell 3 suunas
Kell 9	Läände	Kompassi põhjanool on kell 12 kohal, kompassilaua liikumissuuna jooned näitavad kell 9 suunas

Seda asja seletada on tegelikult palju raskem, kui ise järgi teha. Proovi järgi ja veendu, et nii see ongi. Proovi veelkord. Ja siis proovi uuesti...

Üldsuunas liikumine kompassi järgi on kaardilugemise kõrval teine nii tähtis orienteerumisoskus, et seda peab ikka ja jälle harjutama!!!

Koostas Toivo Kotov

ÄRGE TULGE MIND ÕPETAMA 3

KOMPASSINÕEL NÄITAB PÕHJA

Mitu tuhat aastat põhineb kompassi kasutamine orienteerumise vahendina teravikule asetatud magnetiseeritud kompassinõela kangekaelsel pöördumisel Maa magnetilise põhjapooluse suunas.

Paljudel lindudel ja loomadil on loomulik suunataju. Muidu nad ei saakski oma suuri orienteerumiserännakuid teha. Ja lehmad, kui neid just kõrvalised asjaolud ei sega, sätvivad mäletsemise ajaks pea kangekaelselt põhja suunas.

Ka inimestel on loomulik suunataju olemas. Ühtedel parem kui teistel. Palju looduses liikudes on oma loomulikkude suunataju võimalik natukene arendada. Aga üldjuhul peaks inimene siiski kasutama taevamärkide või kompassi abi.